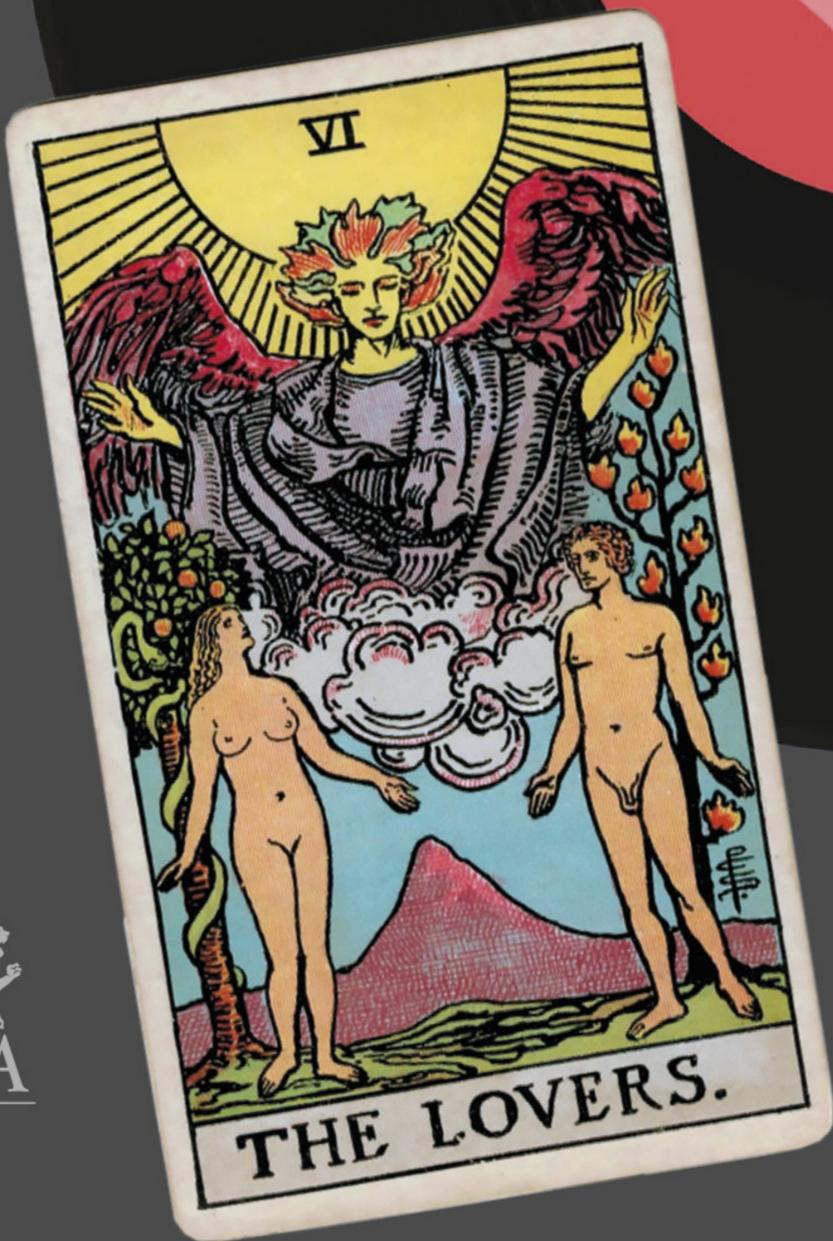

МАМА РОМА

р о м а н

Е М А Н У Е Л
Б Е Р Г М А Н

1.

Светът такъв, какъвто би трябвало да бъде

В началото на двадесети век в Прага живееше мъж на име Лайбл Голденхириш. Беше скромен човек, равин, книжник, поставил си за цел да разтълкува тайните, които ни заобикалят. На тази цел се бе посветил телом и духом. Ден след ден и час след час той размишляваше върху Тора, Талмуда, Танах и други подобни увлекателни четива. След години учене и преподаване мъжът доби приблизителна представа за света – такъв, какъвто е, но най-вече такъв, какъвто би трябвало да бъде. Струваше му се, че има известно противоречие между светлото великоление на Сътворението и жалкото и ограничено съществуване, което ние, хората, сме принудени да влачим. Учениците му, поне по-малко глупавите сред тях, го ценияха. Словата му озаряваха мрака на битието като светлината на свещ.

Той живееше със своята жена Рифка в бедна квартира под наем близо до Вълтава. В жилището, което се състоеше от една-единствена стая, нямаше почти нищо освен кухненска маса, печка с дърва, мивка и креват, който ритмично поскърцваше всяка нощ срещу шабат – така, както повеляваха дъгът и традицията.

Между етажите имаше едно чудо на модерността, а именно ватерклозет. За голямо свое неудоволствие Голден-

хиршови трябваше да го делят със съседа над тях, говедо на име Моше, шлосер по професия, който постоянно и шумно се караше със съпругата си, доста простовато женище.

Равин Голденхириш живееше във време на технически прогрес, който обаче слабо го интересуваше. Най-значимите постижения на новия век го засягаха само бегло. Така например преди няколко години газовите улични лампи бяха заменени с електрически, което някои смятаха за дяволско дело, а други – за социализъм. Освен това на брега на реката монтираха релси от стомана, по които се движеха трамваи, усърдно пръскайки искри.

Ето така изглеждаше магията на новия век.

Към всичко това Лайбл Голденхириш беше равнодушен. Със или без трамваи животът му продължаваше да е все така труден. Бореше се мълчаливо и упорито с ежедневието така, както евреите в Европа са го правили от векове и вероятно ще го правят още векове напред. Равинът се молеше за малко, затова и получаваше малко.

Лицето му над черната брада беше тъсно и бледо, имаше тъмни и будни очи, през които наблюдаваше суетата наоколо с известна доза недоверие. След като си свършеше дневната работа, равинът полагаше глава на възглавницата до своята любима Рифка, силна, хубава жена със загрубели ръце, мек поглед и кестенява коса. Понякога, в кратките мигове преди сънят да го надвие, му се струваше, че съзира нощното небе през тавана на стаята. Тогава се реше като листо на вятъра, издигаше се нагоре и оттам съзерцаваше смаления свят. Колкото и тежък да беше животът, зад тънкото було на делника имаше някакво великоление, което не преставаше да го очарова.

„Самият факт, че сме тук, че съществуваме – обичаше да казва Лайбл – вече е благословия.“

Но напоследък той все по-често лежеше буден и се вираше пред себе си. Огорчаваше го, че във века на технологичните чудеса, изглежда, вече нямаше място за истинско чудо. Защото равин Голденхириш изпитваше голяма необходимост от него.

В живота му липсваше едно нещо: син. Той бе прекарал безброй часове да възпитава синовете на другите – общо взето, идиоти, – и всеки път, щом погледнеше лицата им, си представяше, че някой ден ще му бъде отредено да види лицата на собственото си дете. Но досега молитвите му не бяха чути. Слънцето изгряваше за други, но не и за Лайбл и Рифка. Той изпълняваше добросъвестно съпружеските си задължения, но уби – усилията му оставаха безплодни. И с течение на времето леглото скърцаше все по-рядко.

Още в самото начало на новия век избухна война. Само по себе си това не беше нещо необичайно. Войни се водеха постоянно – така, както от време на време някъде пламваше епидемия от грип. Този път обаче беше различно, макар че Лайбл и Рифка Голденхириш отначало не го осъзнаваха. Започна Голямата война, която скоро щеше да покоси милиони. Не грип, а чума. Учениците на равин Голденхириш започнаха да задават въпроси и да го молят за разяснение и за първи път в живота си той се сблъска с нещо, за което нямаше отговор. Досега в подобни случаи винаги можеше да се уповава на неведомите пътища Господни, но войната в никакъв случай нямаше божествен произход, беше си чисто човешко дело. Равинът се чувстваше безпомощен. Стоеше пред учениците си с отворена уста и заекваше. Фактите му бяха ясни, но по-дълбокият им смисъл му убягваше. Разби-

ра се, знаеше, че в Сараево ерцхерцог Франц Фердинанд е убит коварно от някакъв страхливец. Но Сараево беше далеч от центъра на света – някъде на Балканите. Какво го интересуваше цивилизованото общество кой кого застрелва там? *Гойте*¹ непрекъснато се гърмяха помежду си. Какво значение имаше един ерцхерцог повече или по-малко? Естествено той разбираше, че всеки човешки живот е неизмеримо ценен, че насилствената смърт е кошунство пред Бога и така нататък. Знаеше също, че Негово величество императорът на Австрия и крал на Унгария, комуто рабин Голденхирш и пражкото население се бяха клели във вярност, с основание скърби. Но, ако трябва да бъдем честни, нас какво ни засяга това?

Оказа се, че ни засяга, и то много. Само за няколко месеца улиците на Прага бяха обхванати от вълнения. Старите крачеха напред-назад из кафенетата, свибаха ръце в юмруци и размахваха свити на руло вестници. Всеки се опитваше да разбере и изтълкува последното развитие на този или онзи фронт. Жените се трупаха на Вацлавския площад и си разменяха информация за братята и бащите си, които ентузиазирано се бяха включили във войната. Само малцина бяха наясно, че голяма част от мъжете никога повече няма да се върнат у дома. Онези, които бяха прекалено млади, за да участват, четяха списъците на изчезналите и убитите с такъв интерес, сякаш става дума за резултати от футболно първенство. Колко от тях? Колко от нашите? Младжите бяха настроени воинствено и скоро щяха да получат своя шанс. Защото войната вилня много години, без да погъбира – погълна всички.

Включително евреите.

¹ *Гой* – еврейската дума за народ, но в разговорния език се употребява като нарицателно на не-евреите с оскърбителен оттенък. – Бел. преф.

Така се случи, че един слънчев ден Лайбл Голденхириш беше мобилизиран и постъпи в редиците на императорско-кралската армия на стария Франц Йосиф. Когато се прибра вкъщи от пазар и завари мършавия си кривокрак мъж в униформа, Рифка проля горчиви сълзи. Той стоеше пред единственото огледало и с видимо недоумение разглеждаше униформения си образ. После ѝ посочи своя байонет.

– За какво служи? – попита я той.

– За да намушкаш някой русин – отвърна Рифка, като напразно се опита да не заплаче отново. Тя се обърна и скри лицето си.

И така Лайбл Голденхириш замина, за да участва в една война, чийто смисъл все още не проумяваше.

Сега Рифка трябваше да се справя без съпруг, което се оказва удивително лесно. Тя с почуда установи, че по отношение на домакинството той е бил абсолютно безполезен. Въпреки това ѝ липсваше. Никога досега нещо толкова безполезно не ѝ беше липсвало така отчаяно.

Почти всеки ден Рифка напускаше града и се отправяше към горите далеч извън Прага. Носеше със себе си кофа, пълна с въглища, която разменяше срещу масло и хляб в селските ферми, защото предпочиташе да мръзне, вместо да я гложди гладът.

През лятото с неговите по-гълзи дни начинанието ѝ се затрудни. Трябваше да намира други стоки за размяна и освен това се налагаше да крие маслото под полата си, защото навсякъде дебнеше опасност. Все по-често се връщаше с празни ръце, особено когато наблизко се водеха боеве и тя се скриваше в гората, докато всичко премине. Тогава от разтопеното масло оставаше единствено топла дуря, която се стичаше надолу по бедрото ѝ.

Една септемврийска вечер Рифка се върна вкъщи и завари шлосера Моше да седи на стълбището. Беше облечен в лекъосана униформа на новобранец и плачеше. Представляваше странна гледка – ридаетъ гигант. Огромните му рамене се тресяха, а главата му се люлееше напред-назад. Дълбоки жални хлипове се изтръгваха от едрото тромаво тяло. Тя се приближи и го попита какво е станало. Той ѝ разказа, че имал няколко дни отпуща, но едва влязъл в дома си и жена му заявила, че го напуска. Отдавна не бил чувал нищо за нея. Нито писма, нито нищо – каза Моше, хълцайки. Рифка го съжали; жената на шлосера и без това не ѝ беше особено симпатична, така че изобщо не се изненада от постъпката ѝ.

Тя го прегърна и започна да го утешава. Разтопеното масло още лепнеше по краката ѝ.

В една ясна утрин, сряда, Лайбл Голденхириш се завърна у дома. Куцаше, но като изключим това, беше в блестящо настроение. Рифка тъкмо шиеше една риза, когато вратата се отвори. Вдигна поглед и го видя. Беше измършавял. Тя изпусна иглата и конеца и се хвърли в обятията му. Колко слаб беше само! Само кожа и кости. Той я притисна, колкото можеше, а тя заплака от радост.

– Добри новини – каза той и вдигна байонета си. – Русинът ме намушка пръв. Лежах в лазарета.

За щастие, раняването на Лайбл не беше толкова драматично – той показа на Рифка белега на бедрото си. Разказа ѝ, че командирът му се застъпил за него и не го върнали обратно на фронта, а го изпратили да доузелекува крака си в един санаториум в Карлови Вари. Останал обаче куц и официално бил обявен за военен инвалид. Лайбл седна. Рифка му

даде хляб и го помоли да ѝ разкаже за войната. Но усмивката му застина и той зарея поглед, сякаш гледаше през нея. Взе ръцете ѝ в своите и нежно целуна връхчетата на пръстите ѝ. Тя се вгледа с очакване в очите му, но съзря там само мрак. Той поклати глава и така двамата сключиха мълчаливо споразумение да не говорят за това.

Само три седмици по-късно най-после настъпни мирът. Войната, която трябваше да сложи край на всички войни, свърши. Хората празнуваха по улиците. Мир, беше дошъл мирът! Обаче без славната победа, за която бяха бленували. Беше като събуждане от кошмар. Оцелелите пиеха и пееха, радостни, че са живи. Имаше ликуващи викове и танци, а също и няколко счупени прозореца, както си му е обичаят при радостни събития, но над страната витаеше някакво сконфузено изтощение. Европейските народи бяха преситени от битки, убиване и умиране, поне засега. В Германия и Русия бяха избухнали революции. Царят и семейството му бяха екзекутирани. Германският кайзер беше на почивка и реши да не се връща. Бохемското кралство стана част от новосформираната република Чехословакия. Общо взето, това бяха добри новини, но не и колкото тази, която Рифка съобщи на Лайбл:

– Бременна съм.

Мъжът на Рифка остана поразен, не можеше да повярва. Как бе възможно? Вярно, след завръщането му леглото здравата беше скърцало няколко нощи, но не беше ли прекалено рано за първите признаци на евентуална бременност? Ала под роклята на Рифка вече се оформяше малко коремче.

Лайбл крачеше напред-назад в стайчето, кафтанът му се развяваше като крилете на подплашен гълъб. Веднъж, както гледаше през прозореца, на Рифка ѝ хрумна една идея.

Какво беше онова, в което вярваха *гоите*? Какво беше казала мнимата Дева Мария на своя Йосиф?

– Това е чудо! – извика тя.

– Какво? – не разбра Лайбл.

– Господ сътвори за нас чудо. – И като изрече това, сведе поглед надолу, за да изглежда достатъчно смирена. Накрая устните и ръцете си да затреперят, защото смътно си спомняше, че така стават чудесата.

– Чудо ли? – Лайбл беше слусан и недоверчив. Като рабин той смяташе себе си за нещо като експерт по чудесата, а това му се стори подозрително. – Горко ни! – извика.

– Оглеждай се наоколо – прикани го Рифка. – Всичко, което имаме, дължим на Бога. Всичко! Защо тогава да не ни подари и едно чудо? Та той знаеше колко много искаш син.

Тя смяташе, че усеща, че ще бъде син. Отиде при Лайбл и сложи ръка на рамото му. После му прошепна в ухото с мек глас:

– Бог сбъдна желанието ти.

Рабин Голденхирш все още бе изпълнен със съмнения относно предполагаемото чудо. Чувстваше и някакво неприятно къркорене в червата.

– Беше непорочно зачатие – обяви компетентно Рифка.

– Глупости! – възрази рабинът. – Всяко зачатие е порочно, особено това тук. Кой е бащата?

– Бащата е Бог – настоя тя с твърдо упорство. – Един ангел ме посети.

Рабинът вдигна отчаяно ръце към небето и отново започна да обикаля стаята. Когато се спусна нощта, а той още не се бе доближил и на крачка до загаждането на тази мистерия, реши, че заслужава почивка. Междувременно къркоренето на червата бе прераснало в громолене.

– Връщам се веднага – каза той, откачи от пилона големия ключ за клозета, изскочи от жилището и затръшна вратата след себе си. Забърза нагоре по стълбите, където между етажите го очакваше чудото на модерността.

Беше заето.

След няколко минути повече или по-малко търпеливо чакане и пристъпване от крак на крак книжникът, обхванат от безпокойство, почука. Отвътре се чу дрезгав глас и шумолене. Най-после, след цяла вечност на тъмното и студено стълбище, вратата се отвори.

Оттам излезе съседът отгоре, шлосерът Моше. Измърмори нещо неразбираемо, вероятно поздрав, но не го погледна. Шмугна се покрай Лайбл към стълбите. Беше прекалено едър, облечен в дрипи, а движенията му бяха хаотични също като мислите. Голем, а не човек. Равинът се загледа след него.

Тогава му хрумна нещо.

– Господин съседе! – извика той.

– Да? – Шлосерът се вторачи в равина. Между двамата мъже винаги бе тляла известна враждебност. Равинът смяташе шлосера за идиот, той пък смяташе равина за арогантен глупак. Лайбл погледна Моше в очите, надявайки се да открие нещо в тях, може би някаква сянка на вина.

– Исках да ви питам нещо – започна предпазливо равинът.

Моше все така не отместваше поглед от него. Във всеки случай не личеше да изпитва вина.

– Та значи, работата е там, че... – Лайбл Голденхирш не успя да продължи. Думите му потънаха като вода в пясък.

– Да?

Равинът направи нов опит.

– Става дума за ключалката.

– И какво за нея?

– Не мога да я отворя – каза той. – Пъхам ключа си и го завъртам, обаче... – Равинът събра мислите си. – Не се отключва.

– Сигурно ключът е причината – заяви Моше с превъзходството на опитен занаятчия, който разговаря с дилемант.

Лайбл Голденхирш остана сам в полумрака на стълбището. Изведнъж чу Моше да се провиква отгоре.

– Равин? Там ли сте още?

– Да.

Няколко секунди цареше тишина. След това гласът на Моше прозвуча отново. Трепереше.

– Простете ми – каза шлосерът толкова тихо, че мракът почти погълна гумите му.

– Но за какво?

Нова пауза. После равинът чу отчаян хлип, който сякаш идваше от нищото.

– Тя ми липсва толкова много – каза Моше, изтрополи по последните стъпала, скри се в жилището си и хлопна вратата.

Равинът бе напълно стъписан.

Погледна през кръглия прозорец на стълбището и видя покритите със сняг покриви да проблясват на лунната светлина.

Гледката беше прекрасна, граничеше с чудо. Равинът си помисли, че единствено вярата прави чудеса.

Видя как един облак се промъква към светлата бледа луна. Равинът реши: ако облакът закрие луната изцяло, ще сметне това за божи знак. И ще приеме бременността като чудо.

Гледаше като омагьосан как облакът се носи безметежно през нощното небе.

И тогава затули луната. За миг равинът остана в непрогледен мрак както преди Сътворението.

Малко след това облакът отплава нататък и млечната лунна светлина падна върху лицето му. Напрежението се стопи. Трепереше от студ и изведнъж му се стори, че чувствата му са като бездънно море. Заляха го вълни на благодарност и любов и солени сълзи потекоха по бузите му.

Той си пое дълбоко дъх и отвори вратата на клозета. Влезе, затвори след себе си, разкопча си панталона, вдигна кафтана и седна. Всяко дете е дар, помисли си равинът и реши да го приеме. На харизан кон зъбите не се гледат. Щеше да се сдобие със син.